

KÁVÉHÁZ 43

EINLADUNG

in's

CAFFÈ GRECO

zur 43. Jahrestagung

der Literarischen Gesellschaft
für antikes Lustempfinden

während der Saturnalien

am 21. Dezember 2023,
von 17h bis 19h militairisch

bei Urogallus

Fernruf 0621-582981

u.A.w.g. bis 19. XII.

Des fruchtbringenden Kaffeehauses
gehüteter Erzschein öffnet sich

Drahren, Blitzgneißern und sanften Hieblern,

gerne auch

dem Pritscheln, Plauschen und Spompanadeln

Es verschließt sich

strambulstigen Traufmanteln,
Spatzenwadln und Krautstampfern

indes auch

dem Schmulmenbart und dem Schmiedenstreifer,
desgleichen dem sturtzigen Tollerjan

- wenn auch nur zur schieren Tagalt !

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

TUGEND

ΠΡΟΛΟΓΟΙ

nemo est casu bonus,
discenda virtus est

Seneca – Epistulae 123, 15

Les vertus se perdent dans l'interet,
comme les fleuves se perdent dans la mer

La Rochefoucauld – Maximes, CLXXI

I

κλυτε, φίλαι· ...
ἢ πρὶν μὲν πόσιν ἐσθλὸν ἀπώλεσα **θυμολέοντα**,
παντοίησ' **ἀρετῆσι** κεκασμένον ἐν Δαναοῖσιν,
ἐσθλόν, τοῦ κλέος εὐρὺ καθ' Ἑλλάδα καὶ μέσον Ἴαργος.

Homer – Odyssee IV, 722 - 726

II

οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο
πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἔπι πνεῖει τε καὶ ἔρπει.
οὐ μὲν γάρ ποτέ φησι κακὸν πείσεσθαι ὀπίσσω,
ὄφρ' **ἀρετῆν** παρέχωσι θεοὶ καὶ γούνατ' ὀρώρη·
ἀλλ' ὅτε δὴ καὶ λυγρὰ θεοὶ μάκαρες τελέωσι,
καὶ τὰ φέρει ἀεκαζόμενος τετληότι θυμῷ.

dto – dto XVIII, 130 – 135

III

τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἴκηται,
ῥηδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.
οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσει,
φρασσάμενος, τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω·
ἐσθλὸς δ' αὖ καὶ κεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·

Hesiod – Werke und Tage, 288 – 294

IV

οὕτως δ' ὁ μάντις, ...
σώφρων δίκαιος ἀγαθὸς εὐσεβὴς ἀνὴρ,
μέγας προφήτης, ἀνοσίοισι συμμιγείς
θραυστόμοισιν ἀνδράσιν βία φρενῶν,
τείνουσι πομπὴν τὴν μακρὰν πάλιν μολεῖν,
Διὸς θέλοντος ξυγκαθελκυσθήσεται.

Aischylos – Sieben gegen Theben, 609 - 614

V

Νεοπτόλεμος

παπαῖ· τί δῆτ' ἂν δρωῖμ' ἐγὼ τούνθενδε γε;

Φιλοκλήτης

τί δ' ἔστιν, ὦ παῖ; ποῖ ποτ' ἐξέβης λόγῳ;

N

οὐκ οἶδ' ὅποι χρὴ τᾶπορον τρέπειν ἔπος.

Φ

ἀπορεῖς δὲ τοῦ σύ; μὴ λέγ', ὦ τέκνον, τάδε.

N

ἄλλ' ἐνθάδ' ἤδη τοῦδε τοῦ πάθους κυρῶ.

Φ

οὐ δὴ σε δυσχέρεια τοῦ νοσήματος
ἔπεισεν ὥστε μὴ μ' ἄγειν ναύτην ἔτι;

N

ἅπαντα δυσχέρεια, τὴν αὐτοῦ φύσιν
ὅταν λιπῶν τις δρᾷ τὰ μὴ προσεικότα.

Φ

ἄλλ' οὐδὲν ἔξω τοῦ φυτεύσαντος σύ γε
δρᾷς οὐδὲ φωνεῖς, ἐσθλὸν ἄνδρ' ἐπωφελῶν.

N

αἰσχρὸς φανοῦμαι· τοῦτ' ἀνιῶμαι πάλαι.

Sophokles – Philoktet 895ff

VI

Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διώριζεν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν
καλά τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ
αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι σοφόν τε καὶ σώφρονα ἔκρινε

Xenophon – Erinnerungen an Sokrates, III, 9, 4

ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν
ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ πάντα ὅσα
ἀρετῇ πράττεται καλά τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι

dto, III, 9, 5

VII

καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκούσας ταῦτα, ὦ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστίν; ἡ δέ, οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσί με Εὐδαιμονίαν, οἱ δὲ μισοῦντές με ὑποκοριζόμενοι ὀνομάζουσι Κακίαν. ... ἐγὼ δὲ ῥαδίαν καὶ βραχεῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἄξω σε.

καὶ ἡ Ἀρετὴ εἶπεν: ὦ τλήμων, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἢ τί ἡ δὴ οἶσθα μηδὲν τούτων ἕνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἢ τις οὐ δὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ...? ...

οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι.

τίς δ' ἂν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσειε; τίς δ' ἂν δεομένη τινὸς ἐπαρκέσειεν;

Xenophon – Memorabilia, II, 26 - 31

VIII

ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῶ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκιν καὶ αἰρεῖσθαι.

Aristoteles - Nikomachische Ethik, II, 6

IX

τῆς ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης, καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἔκουσίοις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσίοις συγγνώμης, ἐνίστε δὲ καὶ ἐλέου, τὸ ἔκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι, χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι πρὸς τε τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις.

dto – dto, III, 1

X

Et tu quidem, Vellei, ... beatos esse deos sumpsisti:
concedimus. beatum autem esse sine virtute neminem posse:
id quoque damus, et libenter quidem.
virtutem sine ratione constare non posse:
conveniat id quoque necesse est.

Cicero – De natura deorum, I, 89

XI

Virtus est animi habitus naturae modo atque rationi consentaneus. Quamobrem omnibus eius partibus cognitis tota vis erit simplicis honestatis considerata.
Habet igitur partes quattuor:
prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam.

dto – De inventione, II, 159

XII

fiet, ut animi virtus corporis virtuti anteponatur
animique virtutes non voluntarias vincant
virtutes voluntariae, quae quidem proprie
virtutes appellantur, multumque excellunt
propterea quod ex ratione gignuntur,
qua nihil est in homine divinius.

dto - De finibus bonorum et malorum, V, 38

XIII

Quae virtute fidem faciunt, ea bipertita sunt;
ex quibus alterum natura valet, alterum industria.
deorum virtus natura excellit,
hominum autem industria

dto – Topica, 76

XIV

Virtus est vitium fugere et sapientia prima
stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
esse mala...

Horaz - Epistulae I, 1, 41- 43

XV

vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
o cives, cives, quaerenda pecunia primum est;
virtus post nummos': haec Janus summus ab imo
prodocet ...

dto – 52-55

XVI

In unoquoque virorum bonorum
(quis deus incertum est) habitat deus

Seneca – Briefe an Lucilius, XLI, 2

XVII

Exeat aula, qui volt esse pius.
Virtus et summa potestas non coeunt;
semper metuet, quem saeva pudebunt.

Lukan – Bellum Civile, VIII, 494

XVIII

Virtus, Albine, est, pretium persolvere verum
quis in versamur, quis vivimus, rebus, potesse,
virtus est, homini scire id quod quaeque habeat res,

virtus, scire, homini rectum, utile quid sit honestum ...
hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum ...

Juvenal – Aus dem Virtusfragment

XIX

Διόπερ πρῶτος ὁ Ζήνων ἐν τῷ Περί ἀνθρώπου
φύσεως τέλος εἶπε τὸ ὁμολογουμένως τῇ
φύσει ζῆν, ὅπερ ἐστὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν·
ἄγει γὰρ πρὸς ταύτην ἡμᾶς ἡ φύσις.
ὁμοίως δὲ καὶ Κλεάνθης ἐν τῷ Περί ἡδονῆς
καὶ Ποσειδώνιος καὶ Ἐκάτων ἐν τοῖς Περί
τελῶν. πάλιν δ' ἴσον ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν τῷ
κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων ζῆν,
ὥς φησι Χρῦσιππος

Diogenes Laertios 7,87

XX

Virtutem primam esse puta, compescere linguam;
Proximus ille DEO est, qui scit ratione tacere.

Disticha Catonis - Lib. primus, III

Quem superare potes, interdum vince ferendo:
Maxima enim morum semper patientia virtus.

dto, XXXVIII

XXI

Bivium autem, quod superest, ab adolescentia incipit:
cuius dextra pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra
facilior, sed ad labem interitumque deducens

De qua sic Persius ait (3,56):
Et tibi qua Samios deduxit littera ramos,
surgentem dextro monstravit limite callem

(stertis adhuc laxumque caput conpage soluta
oscitat hesternum dissutis undique malis)

Isidor von Sevilla - Etymologien I, 3, 7

XXII

Interea studiis Musarum assuesce volentem
paulatim, blandique ediscat imagine multa
commenti quae Pierio nisi tecta lepore
horret adhuc animus tener ingeniumque recusat.
Aspera enim via virtutum acclivisque recessus

Michael Marullus – Institutiones principales I, 277ff

XXIII

Virtuti potius quam naturae parendum, perinde quasi
virtus sit ulla dicenda, quae con natura pugnet,
unde nisi proficiscatur, ne esse quidem poterit,
quae cultu et disciplina perficiatur.

Erasmus von Rotterdam – Declamatio in genere suasorio de laude matrimonii

XXIV

Bare virtue can't make nations live
In splendor; they, that would revive
A golden age, must be as free,
For acorns as for honesty.

Bernard Mandeville – The fable of the bees

XXV

„Was verstehen Sie unter ‚Laster‘, meine Gnädige“?
„Gengerns weg. Frozzelns an andere als mi.“
„Weit gefehlt, .. hier meine Antwort: Laster ist eine
Beschäftigung, welche es der Tugend ermöglicht,

vorhanden zu sein.‘

„Sö san einer. Gehns.‘

Und was verstehen Sie unter Tugend?‘

„Na, sagns es nur glei !‘

„Nun denn: Tugend ist die Abwesenheit jeder
Möglichkeit, sich dem Laster zu widmen.‘

Nach Walter Serner – Ein bedeutender Schlepper

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Tugend will ermuntert sein,
Bosheit kann man schon allein.

Wilhelm Busch

Zeittafel

Homer	~ 700 vChr
Hesiod	vor 170 vChr
Aischylos	525 – 476
Sophokles	497/496 – 406/405
Aristophanes	450/444 – ~ 380
Xenophon	430 – 425 - ~354
Aristoteles	384 – 322
Cicero	106 – 43
Horaz	65 – 8
Seneca	1- 65
Lukan	39 – 65
Juvenal	~60 – nach 127
Flavius Philostratos	~ 165/170 - ~ 244/249
Diogenes Lartios	180 - 240
Athenaios	~ 193 - 235
Isidor von Sevilla	~ 560 - 636
Disticha Catonis	3. / 4. Jhdt.

Michael Marullus	1458 - 1500
Erasmus von Rotterdam	1466 - 1536
La Rochefoucauld	1613 - 1680
Mandeville	1670 – 1733
Busch	1832 – 1908
Serner	1889 – 1942

Nota bene -

Caffè Greco 44 am 20 XII 2024

Exordium

A

σοφία / *sapientia*

ἀνδρεία / *fortitudo*

σωφροσύνη / *temperantia*

δικαιοσύνη / *iustitia*

B

πίστις / *fides*

ἐλπίς / *spes*

ἀγάπη / *caritas*

ἐπακρόασις / *oboedientia*

ταπεινοφροσύνη / *humilitas*

μετάνοια / *paenitentia*

„Sekundärtugenden“

Ordnungsliebe

Sparsamkeit

Pünktlichkeit

Fleiß

Selbstbeherrschung